

De aanstelling van een torenwachter in Hasselt in 1711

Rombout Nijssen

De zogenoemde ordonnantieregisters van de stadsmagistraat van Hasselt behoren tot de belangrijkste stukken in het archief van de stad¹. Twaalf volumes uit de periode 1504-1796 bevatten besluiten van het stadsbestuur die allerlei aspecten van het samenleven in de stad regelen.

Zo leert het register voor de jaren 1710-1732 ons dat de stadsmagistraat in juli 1711 niet te spreken was over de manier waarop torenwachter Gerardt van Bulen zijn taken uitoefende. Op 23 juli herinnerden de burgemeesters, de gezworenen en de raad hem aan zijn ambtsverplichtingen: iedere avond moest hij *ontrent ten thien uren* op de kerktoren zijn, op vastgestelde uren moest hij op de hoorn blazen en heel de nacht moest hij in de toren doorbrengen. Onachtzaamheid van de torenwachter was voor het bestuur geen optie: dat zou immers tot *grootte malheuren* voor de stad kunnen leiden.

Van Bulen kon dat nachtwerk echter niet meer opbrengen, en gaf prompt zijn ontslag. Blijkbaar kwam dat niet voor iedereen als een verrassing, want al op 27 juli kon de stadsmagistraat Jan Vanderstraeten tot zijn opvolger aanstellen. Opdat er geen onduidelijkheid zou zijn over zijn ambtsverplichtingen kreeg de nieuwe torenwachter een vernieuwde functieomschrijving of *conditiens* mee.

Die *conditiens* leren ons dat de torenwachter een dubbele opdracht vervulde: enerzijds bewaakte hij van op de kerktoren de stad en de omgeving, en anderzijds was hij het die de doden moest begraven en het kerkhof – dat toen nog rond de Sint-Quintinuskerk lag – moest onderhouden.

Als torenwachter moest hij *op den thoren goede wacht halden, besonder in tijde van orlogh oft anderen perijckeuseus noodt* (art. 1). Wanneer hij van op de toren *eenigh volck te voet oft te perde* de stad zag naderen, moest hij de stadsbevolking alarmeren door de hoorn te blazen of door met een ratel te draaien (art. 5). Nachtelijke samenkomsten, *binnen oft buiten dese stad*, moest hij terstond aan de gerechtsofficier en aan de burgemeesters en magistraat melden (art. 6). Hij moest de Hasselaren overigens niet enkel waarschuwen wanneer hij onaangekondigde bezoekers de stad naderen, maar hij moest in het bijzon-

der uitkijken naar sporen van *brandt ende anderen overcomenden noot* (art. 8).

Ook de veiligheid van de toren was zijn zorg. In dat verband moest hij er op letten dat hij de sleutels van de toren steeds bij zich hield. Hij mocht ze niet aan derden toevertrouwen, of op eigen gezag niemand in de toren toelaten. De deuren van de toren moest hij gesloten houden, *'t sij hij op den thoren is oft niet* (art. 7). Om zelf geen brand te veroorzaken mocht hij hoger dan de tweede ladder in de kerktoren enkel licht maken met een afgesloten lantaarn. De torenwachter beschikte over een rustplaats in de toren. Het comfort in die *woenplaetse* was echter minimaal: hij mocht er geen licht maken en er ook geen *tobback rooken* (art. 9).

Overdag, *princepalijck op sondaghen ende heijligh daeghen*, moest hij de bedelaars uit de kerk houden en de honden uit de kerk jagen (art. 11).

Als grafmaker moest hij er op letten dat hij ieder graf minstens 5 voet diep maakte. In oorlogstijd moest hij voorrang geven aan zijn taak als torenwachter, en de graven 's avonds of 's morgensvroeg delven, *als die poorten gesloten sijn* (art. 2). Het kerkhof moest hij *altijt reijn ende suiijver halden*, en daarbij vooral zorgen dat er geen plassen bleven staan en dat de kinderen er niet kwamen spelen (art. 10).

Niet alle Hasselaren werden op het kerkhof begraven. Met toelating van de kerkmeesters kon men immers ook in de kerk begraven worden (art. 2). Wanneer hij iemand in de kerk begroef, dan moest hij er voor zorgen dat de overlast voor de kerkgangers beperkt bleef, en dat het graf binnen de zes weken met een grafsteen afgedekt was (art. 10).

De nieuwe torenwachter zou net zoals zijn voorganger *het coren van die aermetafel* en een vergoeding uit de stadskas krijgen. Dat was blijkbaar zowel voor het stadsbestuur als voor Vanderstraeten duidelijk, want meer bijzonderheden werden er over zijn vaste vergoeding niet gegeven (art. 12). Daarnaast zou hij voor zijn werk in de kerk van ieder bruidspaar 5 stuivers moeten krijgen (art. 4) en een bedrag van de nabestaanden van de personen waarvoor hij een graf zou delven. Die laatste vergoeding werd vastgesteld op 2 gulden voor een graf voor een volwassene in de kerk – 4 gulden of *naer proportie* van het werk dat hij had als het om een begraving in een (familie)graf ging waarvoor al een steen aangemaakt was – en 10 stuivers voor een kind dat hij in de kerk moest begraven. De vergoeding voor het delven van een graf op het kerkhof was afhankelijk van het seizoen. In het zomerseizoen, *van grooten vastenavont tot alderheijlighen*, mocht hij daarvoor 8 of 10 stuivers aanrekenen, naargelang het aantal lichten dat de nabestaanden op het graf wilden laten branden. In het winterseizoen mocht hij een dubbel tarief aanrekenen van 16 of 20 stuivers. Voor het begraven van een kinderlijkje was dat 5 stuivers in de zomer en 10 stuivers in de winter. Ook *ten tijde van die contagie*, als er besmettelijke ziekten heersten, mocht hij het dubbele tarief aanrekenen (art. 3).

Tot slot kreeg Vanderstraeten te horen dat het stadsbestuur zich het recht voorbehield hem te ontslaan en een andere torenwachter aan te stellen als hij *sijne functie niet en bediende naer behooren*. Dezelfde dag legde de nieuwe torenwachter een eed van trouw af in handen van de burgemeesters, en trad in functie.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Oud stadsarchief van Hasselt*, nr. 76, folio 17v^o-19r^o

Den 23 julij 1711

Ordonnantie aen den thorenwachter

De heeren borgemeesters, geswooren ende raedt, gelett hebbende op het defect van onsen thorenwachter; bij hetwelck aen onse stadt groote malheuren souden kunnen overkomen, ordonneren aen den selven serieuselijck dat hij involgens het oudt heercomen allen avont ontrent ten thien uren sijn sal hebben te begeven op onsen kerckenthoren ende op de gewoonelijcke ure sal blaesen in ieder venster ende bovendien alle nachten tot 's morgens op den thoren te vernachten, op pene van cassatie van sijn officie.

Den 27 julij 1711

Jan Vanderstraeten gecosen tot thorenwachter

De heeren borgemeesters, geswooren ende raedt, specialijck vergaedert sijnde naer affstaen van Gerardt Van Bulen van die thorenwachterschap, hebben eendrachtelijck tot thorenwachter gecosen Jan Vanderstraeten, op die conditien hiernaer geregistreert.

Conditien van den thorenwachter

In den eersten dat hij op den thoren sal goede wacht halden ende niet daervan gaen, besonder in tijde van orlogh oft anderen perijckeuseus noodt.

2. Sal gehalden sijn die graeven ten tijde van oorlogh te maken 's avonts oft 's morgens, als die poorten gesloten sijn soo verre als het mogelijk is, ende dieselve maeken ten minsten vijff voeten diep, en sal geen in die kercke moghen maeken sonder die kerckmeesters daerover te adverteren, noch geen plaetse daer openen, noch steenen openmaeken sonder hen consent.

3. Dat hij van ider graeff te maeken in die kercke sal hebben twee guldens en als wanneer eenen steen moet opgelicht worden, vier guldens oft naer proportie daer werck aen is. Van een kindergraeff thien stuijvers, van ider graeff op den kerckhooff van grooten vastenavont tot alderheijlighen acht stuijvers alst huerlicht sal gesatten worden, ende als 't dobbel licht is thien stuijvers, ende van alderheijlighen tot groot vastenavont sal hij van ider leijck dobbel hebben, van ider kindergraeff vijff stuijvers ende in den winter oock dobbel, gelijck oock ten tijde van die contagie sal hij vangelijcken dobbel hebben.

4. Van ieder bruijt sal hij hebben vijff stuijvers naer costume.

5. Als hij eenigh volck te voet oft te perde sal sien die stadt genaeken, sal hij teeken doen

met den horen ende reudel.

6. *Oft hij ivers metter nacht eenighe vergaedinghe binnen oft buiten dese stadt, van borgers oft andere hoorde oft saege, sal terstont sulcx aen den officier, borgemeesters ende magistraet te kennen geven.*

7. *Sal oock goede opsicht nemen op die sleutels van den thoren, dieselve niemandt in handt laeten, nogh eenighe deuren van den thoren achter hem open laeten staen, 't sij hij op den thoren is oft niet.*

8. *Sal oock gehalden sijn 's avonts met den hooren teeken te doen ende opsicht nemen tegen den brandt ende anderen overcomenden noot.*

9. *Sal op den thoren niet moghen licht hebben boven die tweede leere, dan bedeckt ende in een lanterne, opdatter geen licht van buijten gesien en worde, ende boven op sijn woensplaetse en sal hij oock geen licht mogen hebben, noch oock aldaer toback rooken.*

10. *Sal hij den kerckhooff altijd reijn ende suiwer halden, 't water in die sauwen wel aflaeten ende de insolentie der kinders daer op spelende beletten, ende wel opsicht nemen om alles in goede schick te halden, alsoock die graeven in die kercke ten minsten altijd binnen die ses weeken toe te maeken.*

11. *Dat hij oock die bedelaers uijt die kercke sal verdrijven ende niet toelaeten dat sij daer in omgaen, princepalijck op sondaghen ende heijligh daeghen, mede oock die honden op voorsschreven daghen uyt de kercke jagen.*

12. *Sal genieten het coren van die aermetafel ende die gagie deser stadt gelijk sijnen predecesseur heeft genoten, altijd gereserveert indien hij sijne functie niet en bediende naer behooren, eenen anderen te kiezen sonder contradictie.*

Welcke conditie hem voorgelesen sijnde, heeft den eedt van getrauwighijt gedaen in handen der borgemeesters voorsschreven.

1 Rijksarchief Hasselt, *Oud stadsarchief van Hasselt*, nr. 72-83.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt